

הצהרת
הדמוקרטיה
הישיבה

" האבסורד של כל החשיבה הפוליטית הוא בכך
 שהיא מנסה לפתור את בעיותיהם הפוליטיות של
 בני אדם בעבורם בעוד שהבעיה הפוליטית היחידה
 היא בדיוק זו: כיצד יכולים בני אדם לפתור
 יכולת לפתור את בעיותיהם הפוליטיות עצמם."

(קורנליוס קסטוריאדיס, הקדמה כללית ל "כתבים פוליטיים וחברתיים"
 כרך א', הוצ' אוניברסיטת מינסוטה 1988, ע' 21)

מותר להעתיק, לשכפל, לצלם, להקליט, לתרגם,
 לאכסן במאגר מידע, או להפיץ חוברת זו, או קטעים
 ממנה, בכל צורה ובכל אמצעי, אלקטרוני, אופטי או
 מכאני, לרבות צילום והקלטה, ללא אישור בכתב
 ממישהו, בתנאי שהדבר אינו לשם רווח ואינו מסלף
 את רוח הדברים.

דמוקרטיה ישירה

הקדמה

תולדות החברה הן תולדות המאבקים לחופש - ולשליטה. "חופש" הוא מצב בו יחיד - או ציבור - חי לפי החלטותיו. "שליטה" היא מצב בו יחיד - או ציבור - מחליט כיצד יחיו אחרים. חופש ושליטה בחברה נקבעים על ידי הפוליטיקה. "פוליטיקה" היא קבלת החלטות המחייבות חברה שלמה - ומימושן. מי מחליט החלטות כאלה? באיזו סמכות? כיום, בכל מדינה בעולם, מחליט קומץ קטן מה תעשה חברה שלמה. סמכות קומץ זה מבוססת על בורותם הפוליטית של רוב הנשלטים. גודל הקומץ נע משליט יחיד עד לכמה עשרות. תמיד מחליט קומץ זעיר מה תעשה חברה שלמה. ל- 99.99% מהאזרחים אין סמכות להחליט מה תעשה החברה בה הם חיים. חייהם נקבעים לפי החלטות קומץ שהוא לבדו מחליט. הרוב אינו חופשי כי מי שחי לפי החלטות של אחרים איננו חופשי. בשלטון נציגים, הקרוי - בטעות - "דמוקרטיה", יש לרוב חופש להחליט רק מי יחליט עבורו, לכן רוב האזרחים אינם חופשיים. כאשר נציגים מחליטים עבור הרוב אין זו דמוקרטיה אלא שלטון נציגים. בדמוקרטיה מחליטים האזרחים עצמם מה תעשה החברה בה הם חיים. בדמוקרטיה אין ניגוד בין שולטים לנשלטים, כי הנשלטים הם השולטים. רוב בני חווה רוצים להיות חופשיים, כלומר, לחיות לפי החלטותיהם, אך חופש מלא אפשרי רק כשאדם חי לבדו - מרצונו. רוב האנשים מעדיפים לחיות בחברה. בחברה אי אפשר להיות חופשי לחלוטין כי חברה מבוססת על החלטות המחייבות את כל חבריה. ללא החלטות כאלה אין החברה קיימת כחברה. אילו הסכימו כל החיים בחברה לכל ההחלטות לא היה צורך בפוליטיקה. אולם כמעט תמיד יש מיעוט המתנגד לדעת הרוב. במצב כזה יש צורך בשיטה לקבלת החלטות שתהיה מקובלת על כולם. כך זה בכל המדינות, המשפחות, מקומות העבודה, ומוסדות הלימוד.

למרות שחופש מלא אינו אפשרי כשאדם חי בחברה מעדיפים רוב בני חווה לחיות בחברה ולא כבודדים כי לחיים בחברה יש יתרונות רבים. אפשר תמיד להרחיב את מידת החופש לאנשים בחברה. למשל, כשנציגים שנבחרו מחליטים מה תעשה החברה, יש לאנשים בה יותר חופש ממצב בו אדם יחיד, שלא האזרחים בחרו, מחליט מה תעשה החברה כולה. וכאשר כל אזרח יכול להשתתף בכל החלטה פוליטית יש לרוב האזרחים יותר חופש ממצב בו רק קומץ נציגים מחליט מה יעשו כל האזרחים.

"משטר" הוא שיטה לקבלת החלטות עבור חברה שלמה.

ההיסטוריה של המשטרים היא ההיסטוריה של המאבקים לשינוי שיטות אלה כדי שיעניקו יותר חופש לנשלטים. המניע למאבקים אלה היא שאיפת רוב בני חווה לחופש, כלומר, לחיות לפי החלטותיהם ולא לפי החלטות אחרים. המאבקים לשינוי משטרים הרחיבו את החופש במדינה, בעבודה, בלימודים, ובמשפחה. כיום יש לרוב האנשים בעולם יותר חופש מבעבר. הרוב כיום מאמין כי חופש מרבי בקבוצה קיים כאשר נציגים שנבחרו על ידי האזרחים מחליטים עבור הקבוצה כולה. זה היה נכון לפני שמחשבים יכלו לקלוט נתונים מטלפונים. כאשר מחשבים קולטים נתונים מטלפונים יכול כל אזרח להציע - ולהצביע - בכל החלטה פוליטית. משטר כזה הוא דמוקרטיה ישירה.

דמוקרטיה ישירה

ה"דמוס - קרטיה" ("דמוס" - כלל החברים בקהילה, "קרטיה" - שלטון) היא שיטה לקבלת החלטות עבור חברה שלמה שהומצאה באתונה לפני 2500 שנה. ב"דמוס-קרטיה" האתונאית הייתה לכל גבר חפשי ב"דמוס" סמכות להשתתף בכל דיון והצבעה על כל החלטה פוליטית. במידה ונזקקו לנציגים בחרו אותם בהגרלה. כיום משתמשים במונח "דמוקרטיה" - בטעות - לתיאור משטר בו קומץ נציגים מחליט את כל ההחלטות הפוליטיות (החלטות המחייבות את כל תושבי המדינה). ההצדקה למשטר נציגים נבעה מכך שהצבעה של מיליוני אזרחים נמשכת זמן רב ואי אפשר

האלרחים יצביעו בעד מדיניות ולא בעד נציגים.

זו הדמוקרטיה המקורית, האמיתית, הישירה. מיליוני הצבעות יצורפו תוך שניות לסכום יחיד שיראה מה רוצה הרוב. את התוצאות תראה הטלוויזיה וכל אדם יוכל בכל רגע לראות מה התוצאות של כל הצבעה. כך יחליטו האזרחים עצמם את כל ההחלטות הפוליטיות בלי נציגים. כל האזרחים ידונו ויחליטו ישירות מה תעשה החברה בה הם חיים. במשטר כזה הרוב חי בהתאם להחלטותיו ולכן הוא חופשי. זה המשטר היחיד בו יש לכל האזרחים שוויון פוליטי (שהוא השוויון החשוב ביותר בחברה) ובה יש לרוב האזרחים חופש מרבי.

דמוקרטיה ישירה היא: משטר בו לכל אזרח יש סמכות להציע, לדון, ולהצביע בכל החלטה פוליטית. אין פירוש הדבר שכל אזרח חייב להשתתף בכל החלטה פוליטית, אך יש לו סמכות לעשות כך. אמצעי התקשורת מאפשרים כיום משטר המבוסס על עיקרון זה. משטר כזה הוא שלטון עצמי של הנשלטים. כל האזרחים הם הכנסת. המחשבים אינם מחליטים שום דבר. הם רק קולטים, מאחסנים, ומצרפים - תוך

לפני שלוש מאות שנה החל באירופה מאבק של אזרחים נגד סמכות המלך להחליט כל החלטה פוליטית. האזרחים אמרו: "אין מיסוי בלי ייצוג". כלומר, אם המלך רוצה שהאזרחים ישלמו לו מס זכותם להחליט על השימוש בכספי המס. מטרת המאבק הייתה להכריח כל מלך לשתף נציגים של האזרחים בקבלת החלטות פוליטיות. המלכים התנגדו לדרישה זו ופרץ מאבק ממושך בינם לבין האזרחים. בסוף ניצחו האזרחים. סמכות המלך עברה לידי נציגים שנבחרו על ידי האזרחים. למשטר החדש קראו מאז – בטעות – דמוקרטיה. למעשה זהו שלטון נציגים. שלטון המלך הוחלף בשלטון נציגים. כיום החל מאבק חדש נגד שלטון נציגים. סיסמת המאבק החדש היא:

" אין חובת ציות להחלטה בלי סמכות להשתתף בקבלת ההחלטה "

גם המאבק נגד שלטון נציגים, שיהיה קשה בהרבה מהמאבק נגד שלטון המלכים, יסתיים לבסוף בניצחון האזרחים.

הוא ייתן לאזרחים הרבה יותר חופש מכפי שיש להם כיום. אזרחים לא ייוצגו על ידי נציגים אלא יוכלו להצביע בעצמם על כל החלטה פוליטית. יתר על כן: נשים לא תיוצגנה על ידי בעליהן אלא תייצגנה את עצמן. עובדים לא ייוצגו על ידי איגוד מקצועי אלא יחליטו בעצמם כל החלטה הנוגעת לעבודתם. תלמידים לא ייוצגו על ידי הורים או מורים אלא ייוצגו את עצמם. כל אזרח יוכל להציע כל החלטה הנוגעת למדינתו, לעבודתו, ללימודיו, למשפחתו, ולהצביע בעדן.

כל ניסיון לממש שיטה זו יתקל בהתנגדות נמרצת ויתממש רק לאחר מאבק ארוך וקשה. אך בסופו של דבר תקום דמוקרטיה ישירה במדינה, בעבודה, בלימודים, במשפחה.

דמוקרטיה ישירה אינה ערובה לכך שהחלטותיה תהיינה חיוביות. היא עלולה להחליט החלטות שליליות (איך שלא נגדיר "חיובי/שלילי"). אפשרות זו קיימת תמיד, בכל משטר. יתרון הדמוקרטיה הישירה על שלטון נציגים הוא בחופש המרבי לרוב אשר חי בהתאם להחלטותיו, ובשוויון הפוליטי של כל האזרחים.

על מנת שדמוקרטיה ישירה לא תהפוך ל"דיקטטורה של הרוב" וכדי להגן על כל מיעוט מפני הרוב, יש לחוקק חוקה שתבטיח את זכויות המיעוט. אפשר להבטיח את זכויות המיעוט באמצעות ארבעה עקרונות:

1. על החלטות מסוימות, שהאזרחים יקבעו, תהיה למיעוט זכות ווטו.
2. החלטות מסוימות, שהאזרחים יקבעו, תחייבנה רק מי שהצביע עבורן.
3. החלטות מסוימות, שהאזרחים יקבעו, תתקבלנה רק ברוב מיוחס.
4. זכות כל מיעוט להביע כל דעה בפומבי אינה ניתנת לביטול.

עקרונות אלה - המגינים על כל מיעוט - ישכנעו את אלה החוששים להיות במיעוט בדמוקרטיה ישירה, לתמוך בה. תמיכה כזאת הכרחית לקיומה של דמוקרטיה ישירה. ללא הבטחת זכויות המיעוט בחוקה - ובחיי יומיום - תהפוך דמוקרטיה ישירה לזירת מאבק בין מיעוט לרוב, מאבק שעלול להרוס את המשטר. הקפדה על זכויות המיעוט והפרט תתרום לכך שדמוקרטיה ישירה תהיה בת קיימא, שכל אזרחיה יתמכו בה ואף ייהנו לחיות בה.

תשובות לביקורת

רבים סבורים כי אנשים רגילים אינם מסוגלים להחליט החלטות פוליטיות כי פוליטיקה היא מסובכת וקבלת החלטות פוליטיות מחייבת ידע מקצועי מיוחד. אם אכן דרוש ידע מיוחד לשם קבלת החלטות פוליטיות מדוע אין שום אוניברסיטה בעולם מקנה ידע זה ? ומדוע אין אפילו פוליטיקאי אחד בעולם שלמד מקצוע זה ?

התשובה היא שקבלת החלטות פוליטיות אינה מחייבת ידע מיוחד כי החלטה היא העדפה. "להחליט" פירושו להעדיף אפשרות אחת על פני אפשרויות אחרות. העדפה מבוססת על ערך עליון. ערך אינו נקבע על ידי מידע אלא על ידי חינוך. כך למשל, שום מידע לא יגרום לאדם דתי להצביע נגד חינוך דתי. ברור שדרוש ידע אודות האפשרויות העומדות לבחירה ותוצאותיהן האפשריות. אך ידע זה יכול הציבור לקבל באמצעות הטלוויזיה מאנשים שהנושא הנדון הוא מקצועם. כאשר ידע זה מתפרסם יכול כל אזרח להחליט איזו אפשרות הוא מעדיף בלי שום הכשרה נוספת.

האם נשיא ארצות-הברית יודע הכל על כל נושא עליו הוא מחליט ? שום נשיא אינו מומחה לכל נושא עליו הוא מחליט. הוא מזמין מומחים העוסקים בנושא, שומע את דעותיהם, ולאחר מכן - מחליט. כל אזרח יכול לעשות אותו דבר. המומחים יופיעו בטלוויזיה, יסבירו את האופציות העומדות לבחירה, ותוצאותיהן האפשריות, יענו לשאלות הציבור. דיון זה ימשך כל עוד האזרחים רוצים בו. כך יהיה לאזרחים מידע שיאפשר להם לקבל החלטה שקולה ואחראית בדיוק כמו נשיא ארצות הברית. כדי למנוע הטיה ושחיתות יש לבחור את המומחים בהגרלה.

* * *

יש סבורים כי כאשר לכל אזרח תהיה זכות להציע הצעות החלטה יהיה מספר עצום של הצעות שישתק את המערכת הפוליטית כי אי אפשר יהיה לדון בכולן. זה מבוסס על הנחה שמספר ההצעות להחלטה נובע ממספר הזכאים להציען. אך זה מופרך כל יום בכל בית-נציגים בעולם. למשל, בכנסת, בה יושבים 120 נציגים, לא הוגשו מעולם 120 הצעות החלטה על

אפשר גם להחליט שהצעה שקיבלה בהצבעה ראשונה פחות מ- 5% מקולות האזרחים לא תעבור לדיון בסיבוב השני. אם החלטה תחייב את כל החברה רק לאחר שלושה סבבי דיון – והצבעה, יקטן מאוד מספר ההצעות שתעבורנה לסיבוב השלישי.

* * *

החלטות פוליטיות מתחלקות לשני סוגים:

1. החלטות על מדיניות. 2. החלטות על ביצוע.

החלטות על מדיניות עונות על השאלה: *מה לעשות?*

החלטות על ביצוע מדיניות עונות על השאלה: *איך לעשות?*

עיקר הפוליטיקה הן החלטות *"מה לעשות"*. הן קובעות מה תעשה החברה. בדמוקרטיה ישירה זכאי כל אזרח להצביע ולהציע כל החלטה כזאת. החלטתו של אדם תלויה בהעדפותיו. הן נקבעות, בכל משטר, לפי הערך העליון של המחליט ולא לפי ידע מקצועי. אך החלטות על ביצוע מחייבות ידע טכני ולביצוען יש למנות אנשים שהנושא הנדון הוא מקצועם. אנשים כאלה יש לבחור בהגרלה מתוך רשימת כלל המומחים לנושא המסוים. מינוי בהגרלה מונע הטיה ושחיתות.

מקובל לחשוב כי שחיתות היא תופעה הכרחית בפוליטיקה. זוהי טעות. שחיתות היא תופעה הכרחית רק במשטרים בהם קומץ זעיר מחליט החלטות פוליטיות. אלה שאין להם סמכות להחליט מנסים לשחד את בעלי הסמכות להחליט החלטות מסוימות, ובעלי הסמכות משחדים את תומכיהם כדי שיתמכו בהם שוב. אך כאשר למיליוני אזרחים יש סמכות להשתתף בכל הצבעה פוליטית אין את מי לשחד.

מי שירצה לשחד מספר גדול של מצביעים כדי להשפיע על תוצאות החלטה יצטרך להוציא סכומי עתק, זה יתגלה בנקל ואין ודאות ששיג את מטרותו, לכן אינו מעשי. קל לחוקק חוק שיעניש על כל שיחוד של מצביעים. גם מינוי האחראים לביצוע ההחלטות באמצעות הגרלה תמנע שחיתות, כי אי אפשר להשפיע על תוצאות הגרלה. כך תמנע דמוקרטיה ישירה שחיתות הקיימת בכל שלטון נציגים.

* * *

יש סבורים שדמוקרטיה ישירה תהיה מסורבלת בהרבה ממשטר נציגים. אין זה בהכרח כך. רוב הסיבוכים במשטר נציגים נובעים מכך שנציגים מסבכים בעיות פשוטות כדי להשתמש בהן לשם בחירתם מחדש. למעשה, בעיות פוליטיות רבות תהפוכנה פשוטות בהרבה בדמוקרטיה ישירה כי פתרון יקבע אך ורק על ידי שיקולים הנובעים מהבעיות עצמן ולא משאיפות של נציגים להרשים את בוחריהם כדי שיבחרו בהם שוב. גם אם יתברר שדמוקרטיה ישירה מסורבלת יותר ממשטר נציגים ספק אם זה ישפיע על רוב האזרחים. שלטון נציגים מסורבל בהרבה מדיקטטורה. לדיקטטור אין אופוזיציה, אין קואליציה, והוא לבד מחליט. זה הרבה פשוט בהרבה משלטון נציגים. למרות זאת מעדיפים רוב האזרחים משטר נציגים כי בו יש להם יותר חופש מאשר בדיקטטורה. כך שלא פשטות המשטר אלא חופש האזרח הוא השיקול הקובע את העדפת האזרח.

* * *

דמוקרטיה ישירה חייבת להפריד בין החלטות על נושאים מקומיים לבין החלטות על נושאים כלל ארציים. האזרחים עצמם יקבעו איזה נושא הוא בעל אופי מקומי ואיזה בעל אופי כלל-ארצי. הפרדה כזאת תקטין התערבות חיצונית בחייהם של האזרחים וגם את מספר ההחלטות שעליהם להחליט.

* * *

רבים חוששים כי דמוקרטיה ישירה תהפוך את החברה לג'ונגל בו כולם ילחמו בכולם. החשש נובע מהערכה שהערך העליון של רוב האנשים (במערב) היא אנוכיות. חשש זה מתעלם משני שיקולים:

1. כל דרישה לדמוקרטיה ישירה תעורר התנגדות נמרצת ותוכל להתממש רק לאחר מאבק קשה וממושך. לא מימוש דמוקרטיה ישירה עומד על הפרק כיום אלא מאבק למימושה. שום דמוקרטיה ישירה לא תקום לפני מאבק קשה ביותר. מאבק משנה אנשים. הוא מחנך אותם מחדש. אין דבר המחנך אנשים יותר ממאבק. מי שנאבק לדמוקרטיה ישירה נאבק על זכותם של אחרים להיות שווים לו בסמכות פוליטית ואינו יכול להישאר אנוכי.

2. כל חברה מעצבת את אלה החיים בה בדמותה. הרוב כיום חי בחברה שהערך העליון שלה הוא אנוכיות ואי התחשבות בזולת. לכן נדמה להם שאנוכיות היא "טבעית". אך "טבע האדם" אינו "טבעי" או נצחי – הוא תוצר החברה בה אדם חי. הערך העליון בדמוקרטיה ישירה הוא טובת החברה כולה ומשטר זה – ככל משטר – יעצב את החיים בו - בדמותו.

* * *

יש המתנגדים עקרונית לדמוקרטיה ישירה. אלה הם אליטיסטים עקרוניים. הם מתנגדים עקרונית לשוויון פוליטי של כל האזרחים ולשלטון ישיר של כל האזרחים. הם רואים בדמוקרטיה ישירה "שלטון האספסוף". הם משוכנעים שרוב האזרחים יחליטו החלטות הרות אסון לעצמם ולאחרים. אך טיעון זה תקף לא רק לגבי דמוקרטיה ישירה, אלא לגבי כל משטר. שליט יחיד יכול לקבל החלטות הרות אסון וכך גם משטר נציגים, שלטון מומחים, או שלטון פילוסופים.

שום שיטה אינה ערובה לכך שהחלטותיה תהיינה חיוביות (איך שלא נגדיר "חיובי"). אולם ככל שמספר מקבלי ההחלטות הפוליטיות גדל פוחת הסיכוי שגחמות אישיות, חרדות, ומשחקי כוח, ישפיעו על ההחלטות. כי החלטות שליט יחיד כפופות לגחמות של יחיד אך החלטות מיליוני מצביעים נובעות מגחמות מיליוני בני אדם שרובן מבטלות זו את זו.

משקל הגחמה האישית בקבלת החלטות פוליטיות פוחת ככל שמספר המחליטים גדל. ביטול השפעת גחמות אישיות על החלטות פוליטיות אפשרי בדמוקרטיה ישירה, אך לא בשלטון יחיד או בשלטון נציגים.

* * *

החלטה שגרמה אסון בשלטון נציגים יכולה להביא להחלפת הנציגים שהצביעו עבורה מבלי שיוחלפו השיקולים שהולידו אותה. זה מאפשר קיבוע שיקולים המובילים לאסון. הציבור מחליף נציגים אך לא שיקולים. הציבור ממשיך לנקוט בהעדפות הגורמות שוב ושוב לתוצאות שליליות ותולה את האשם בנציגיו ולא בהעדפותיו. בדמוקרטיה ישירה המצב שונה. ראשית, בדמוקרטיה ישירה אפשר לבטל מיד החלטה שהובילה לתוצאות שליליות מבלי להמתין לבחירות חדשות. שנית, בדמוקרטיה ישירה אי אפשר להטיל אחריות על נציגים, לכן החלטה שגרמה לתוצאות שליליות מאלצת את אלה שהצביעו עבורה לבחון מחדש את העדפותיהם ואולי - לשנותם. אזרחים שהצביעו בעד החלטה שגרמה אסון אינם יכולים להטיל אחריות על אחרים ונאלצים לבחון מחדש את הערכים שגרמו להם להצביע כפי שהצביעו. זה דוחף לשינוי ערכים ושינוי שיקולים, ותורם לקידום התודעה והחברה. כך שלמעשה דמוקרטיה ישירה היא הרבה יותר משיטה לקבלת החלטות עבור החברה כולה - היא כלי לחינוך והתפתחות האדם. רבים כיום משוכנעים כי אנוכיות, חמדנות, ואדישות פוליטית, הנפוצים בימינו, הם "טבע האדם" שלא ישתנה לעולם. לדעתם דמוקרטיה ישירה, פירושה ניהול החברה על ידי רוב אנוכי שיהפוך את החברה לגיונגל של אנוכיות נטולת מעצורים. לכן הם מתנגדים לדמוקרטיה ישירה. אך בשביתה הכללית הגדולה ביותר בהיסטוריה, שפרצה במאי 1968 בצרפת, כאשר 9 מיליון עובדים שבתו 21 יום ודרשו "ניהול עצמי" (כלומר - דמוקרטיה ישירה) באלפי מקומות עבודה ומוסדות לימוד, חל שינוי עצום בהתנהגותם. חלה התפרצות רצון טוב, סולידריות, ואווירת סיוע לזולת. אנשים הושפעו מהאווירה הציבורית. במשטר הנוכחי, המבוסס על אנוכיות, חמדנות, תחרותיות, ואדישות פוליטית, יש אווירת אנוכיות, חמדנות, תחרותיות, ואדישות פוליטית. מי שנולד במשטר כזה מתאים

* * *

קבלת החלטות גוררת אחריות לתוצאותיהן. רבים פוחדים מאחריות זו ומעדיפים שאחרים יחליטו במקומם. רבים פוחדים להחליט בעצמם על חייהם. לכן הם מתנגדים לדמוקרטיה ישירה. בעיה זו ידועה כ"מנוס מחופש" - ומבגרות. זוהי גישת ילדים החרדים לאבד אהבת הורים בגלל מעשים העלולים להכעיס את ההורים. מבוגרים הסובלים מגישה ילדותית זו זקוקים לסיוע וטיפול. הניסיון הטיפולי מלמד שאפשר להתגבר על פחד מחופש ולהגיע לבגרות בה מכיר האדם באחריותו למעשיו ומעדיף להחליט על חייו בעצמו ולא לחיות במצב בו אחרים מחליטים עבורו.

* * *

יש תומכי "דמוקרטיה ישירה" שאין להם הגדרה ברורה לדמוקרטיה ישירה. הם תומכים במשאלי עם, ובקרה ציבורית על נציגים. הם מתנגדים לעיקרון "לכל אזרח זכות הצבעה בכל החלטה פוליטית" ותומכים בשלטון נציגים מתוקן. אלה הם רפורמיסטים ("מתקנים") השואפים להכניס תיקונים במשטר נציגים, אך לא לבטלו. הם מתנגדים לדמוקרטיה ישירה כשלטון ישיר של האזרחים וחותרים לשלטון נציגים מתוקן. הם אויבי דמוקרטיה ישירה הנושאים את שמה לשווא ומתעים רבים מתומכיה. תומכי דמוקרטיה ישירה יכולים לפעול במשותף עם מתקני משטר הנציגים תוך הכרה בשוני בין שתי הגישות ותוך כיבוד הדדי של שוני זה. אך ברור כי כאשר תעמוד על הפרק החלפתו של שלטון נציגים בדמוקרטיה ישירה

כל עוד אמצעי (חיובי) משרת את מטרתו יש להיעזר בו אך כאשר הוא הופך למטרה בפני עצמה יש לזנוח אותו. יש להיזהר מהנטייה להפוך אמצעים למטרות. אסור שאמצעים יהפכו למטרות.

* * *

מה לעשות?

מי שרוצה לקדם דמוקרטיה ישירה יכול לעשות את הדברים הבאים:

1. למצוא אחרים ולדון עימם ברעיון הדמוקרטיה הישירה.
  2. להקים "ועד לדמוקרטיה ישירה" בבית, בעבודה, בלימודים, או באינטרנט.
  3. ועדי דמוקרטיה ישירה ידונו בכל נושא הנראה להם, יממנו את עצמם, ויציעו פתרונות ברוח הדמוקרטיה הישירה לבעיות ממשיות.
  4. וועדי דמוקרטיה ישירה יפיצו את רעיון הדמוקרטיה הישירה בכל דרך, בתקשורת, בבית, בעבודה, בלימודים, בדפוס ובעל-פה.
  5. כל ועד ישמור על עצמאותו אך יסייע להקמת ועדים חדשים.
- כאשר יקומו מספר ועדים יש לקדם שיתוף פעולה בניהם ולקיים וועידות מחוזיות, ארציות ובינלאומיות. יש להקים תנועה עולמית לדמוקרטיה ישירה לקידום הדמוקרטיה הישירה בעולם כולו לשם סיוע הדדי, הפצת מידע, ותיאום פעילות ברחבי העולם.
- אין פירוש הדבר שהעולם כולו הופך לדמוקרטיה ישירה אחת. אזרחי כל דמוקרטיה ישירה יחליטו על כך.

6. תנועה לדמוקרטיה ישירה אינה מפלגה רגילה. אין לה מנהיגות המחליטה עבור אחרים. יש לה ועד לתיאום פעילות כל הוועדים אך החלטות ועד-תאום הן המלצות בלבד ואינן מחייבות את הוועדים השונים. כל ועד לדמוקרטיה ישירה הוא עצמאי וזכותו להתעלם מהחלטות ועד התיאום. לתנועה לדמוקרטיה ישירה אין מנהיגות אישית או קבוצתית. התנועה היא צורה עוברית של המשטר אותו היא שואפת להקים ומשמשת אמצעי להקמתו. כל אמצעי מעצב את מטרתו בדמותו וכל מטרה מעצבת אמצעים בדמותה. יחסים בין חברי תנועת לדמוקרטיה ישירה חייבים להיות אותם יחסים שהם רוצים לראות בין האזרחים בדמוקרטיה ישירה. עקרונות הדמוקרטיה הישירה חייבים להנחות גם את החיים האישיים. אסור שאדם הנאבק למען דמוקרטיה ישירה במדינה יתנהג כשליט יחיד בחייו האישיים.
7. אם אפשר לממש דמוקרטיה ישירה מקומית, בבית, ברובע מגורים, במוסד לימודי, באזור, במועצה מקומית, בעירייה, במשרד ממשלתי יחיד, וכו', יש לעשות זאת. אין צורך להמתין עד שדמוקרטיה ישירה תמומש במדינה כולה. אם דמוקרטיה ישירה מקומית אפשרית בלי תקשורת אלקטרונית יש לממשה. גם אם ניסיון כזה ייכשל הוא יתרום להפקת לקחים עבור ניסיונות נוספים בעתיד.
8. יש להרבות שימוש בהומור. בדיחה אינה רק הנאה, אלא גם נשק פוליטי יעיל. פוליטיקה אינה חייבת להיות משעממת או קודרת. יש להציע פתרונות ברוח הדמוקרטיה הישירה לכל בעיה חברתית ופוליטית. אין להסתפק בביקורת, חובה להציע פתרונות, לפתח יצירתיות. אין לחשוש מביקורת הטוענת ש"הדבר בלתי אפשרי". מומחים בעלי שם עולמי טענו שבני חווה לעולם לא יצליחו לעוף, להגיע לירח, לנצל אנרגיה אטומית, לבטל עקרות, לשנות תורשה. כולם - כולל אלה בעלי שם עולמי - התבדו. מי שטוען שמהו "בלתי אפשרי" בפוליטיקה מתכוון שהדבר "בלתי רצוי" לו. יש לבדוק אם מי שטוען כי דמוקרטיה ישירה היא "בלתי אפשרית" רוצה בה.

* * *

יש להזכיר לאליטיסטים כי בניגוד לבקרתו של אפלטון על הדמוקרטיה באתונה לפני 2500 שנה, אריסטו תמך בה, ועד היום נהנית כל האנושות מתוצריה בתחום הפילוסופיה, האמנות, והפוליטיקה. דמוקרטיה ישירה תפתח מעורבות האזרחים בחיי החברה בה הם חיים ותעורר אחריות ואכפתיות לחברה. היא תיצור אווירת יצירתיות ורצון טוב כלפי אחרים בניגוד לאנוכיות ואדישות לזולת שמשטרים אחרים יוצרים. היא תשנה לא רק את החברה אלא את האדם. היא תהפוך את ה"פרט" מאובייקט משועמם, אדיש, ואנוכי במערכת פוליטית סטטית, מושחתת, ומנוכרת, לסובייקט פעיל המעצב במודע חברה שטובת הקהילה, החברה, והאנושות, היא מטרתה.

הצהרה זו באנגלית נמצאת באתר האינטרנט:

<http://www.autonarchy.org.il>